

Kielteisen venäläiskuvan juuret

Markku Mattila

Venäläiset ovat Suomen maahanmuuttajien suurin ryhmä. Venäjänkielistä väestöä oli vuoden 2012 lopussa Suomessa yli 62 000 henkeä. Seuraavaksi suurin kieliryhmä – vironkieliset – oli lähes puolta pienempi. Venäläisten suureen osuuteen on selkeitä syitä. Venäjä on naapurimaamme. Syynä tähän on esimerkiksi ollut Suomen ja Venäjän välinen elintasokuilu. Venäjä on väkirikas maa, joten sikäläinen muuttopaine näkyy herkästi myös Suomessa. Suomalaisen suhtautuminen venäläisiin on oudon kaksijakoinen. Toisaalta ollaan kyllä valmiita ottamaan vastaan se hyöty, mitä väestöltään suuri ja luonnonrikkauksiltaan runsas naapurimaa voi maaillemme tarjota. Toisaalta tunnetaan – ja toisinaan jopa ilmennetään – selvää russofobaa. Esimerkiksi venäläisiin maahanmuuttajiin suhtaudutaan lähes yhtä kielteisesti, kuin asennetilaston pahnepohjimmissiin, somalialaisiin (Jaakkola 2009, 52). Tosin Siirtolaisuusinstituutin valmisteilla olevan etnobarometrin mukaan venäläisten asema etnisessä hierarkiassa on nousemassa selvästi.

Russofobian tausta tiivistyy kolmeen seikkaan: sotakokemuksiin ja sotamuistoihin, ajatukseen ”iki-aikaisesta perivihollisesta” ja mielikuviin poliittisesta painostuksesta, jopa sorrosta.

Viimeksi mainitut mielikuvat perustuvat selvästi autonomian ajan lopun ”laillisuustaisteluun” ja autonomian puolustukseen sekä sen asemaan suomalaisessa kouluopetuksessa. Venäläistämistoimet olivat aikanaan todellisuutta. Ajanjaksosta puhuttaessa kuitenkin harvemmin tulee esiin, että ”sortona” tunnettu yhtenäistämispoliittikka koski muitakin keisarikunnan reuna-alueita ja vähemmistökansallisuuksia. (Venäjän ja Neuvostoliiton historia 1986, 259–260). Venäläisten tavoitteena oli keisarin monietnisen imperiumin koossapitäminen. Yleensäkin suurvallat kohtelevat naapureinaan olevia, itseensä verrattuna vähäisempiä valtioita hieman tylästi.

”Meksiko-parka! Niin kaukana Jumalasta, niin lähellä Yhdysvaltoja”.¹ Suomi ei ole erityinen poikkeus.

Venäjän harjoittamaa poliittista sortoa korostavat mielikuvat ovat yhä voimissaan, vaikkapa siirtolaisuudesta puhuttaessa. Säännönmukaisesti luentotilaisuuksien yhteydessä yleisöstä esitetään, että eräs keskeinen syy Suomesta Yhdysvaltoihin tapahtuneelle siirtolaisuudelle olivat venäläiset asevelvollisuuskutsunnat. Kuitenkin kutsuntojen panos ilmiöön oli nykytietämyksen mukaan melko vaatimaton, kokonaisuudessaan arviolta 1–2 prosenttia (Kero 1996, 50–52). Mutta toki massamittaisen maastamuuton syyksi on mukavampaa esittää ulkoista seikkaa, kuin esimerkiksi oman maan alhais-ta elintasoa.

Venäjän ”ikiaikainen perivihollisuus” on mielikuva, joka pohjaa alunperin 1500-luvulla itään laajenneen Ruotsin valtion poliittisiin tarpeisiin (Tarkkainen 1986). Suomen vaakuna, jossa on kuvattu suoraa, länsimaista miekkaa heiluttava ja itäistä sapelia polkeva leijona, on peräisin tuolta ajalta. Myöhemmin, 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, ”ikiaikaista ryssävihaa” synnyttiin ja lietsottiin eräiden suomalaisten piirien omiin poliittisiin päämääriin (Karemaa 1998; Immonen 1987). Talvi- ja jatkosodan bruttaali ja ihmisarvon riistävä tai sitä polkeva vihollisuuskuva synnyttiin sotapropagandistien ponnistuksena sen hetkiseen tarpeeseen ja käyttöön (Luostarinen 1986).

Sotien kohdalla viitataan yleensä talvi- ja jatkosotaan. Tällöin ei erotella tai ei haluta erottaa valinnutta poliittista järjestelmää (Stalinin diktatuuri) ja venäläisiä ihmisiä. Asia esitetään ikään kuin venäläiset yksityisinä ihmisinä tai yksituumaisena

¹ “Pobre México! Tan lejos de Dios y tan cerca de los Estados Unidos!” on yleensä Meksikon 1800-luvun jälkipuoliskon presidentin Porfirio Díazin nimiin pantu lentävä lause.

kansakunta olisivat olleet sodan takana. Diktatuurin oloissa näin ei tietenkään ole voinut olla. Kannattaa myös muistaa, että tuolloin niin Venäjällä kuin Suomessakin armeijaan menosta kieltäytyneiden ja käskyjä täyttämättömien kohtalo oli kolkko – Stalinin Neuvostoliitossa vielä kovempi kuin Suomessa.

Hallitsijat, valtiot ja poliittiset järjestelmät ovat kautta aikojen käyneet sotia keskenään. Silti normaali rinnakkainelo on niiden kesken tavallista. Katsotaanpa vaikka Saksaa ja Ranskaa: kolmen verisen sodan (1870–1871, 1914–1918 ja 1940–1945) jälkeen näiden kansakuntien liitto on nykyisen Euroopan unionin sydän. Miksi Suomessa ei näytä päättävän viime sotien traumasta yli? Tanskalaiset merisissit ryöstivät Turkuja ja tappoivat sen asukkaita (1509). Oolannin sodan aikana (1854–1855) ”engelsmanni” seilasi rannikolla tehden maihinnousuja ja hävitysretkiä ja ”pelko oli suuri vielä Kokkolassakin”. Mutta näitä ei muistella, eikä kyseisiä kansakuntia leimata.

Antamani esimerkit ovat kieltämättä ajallisesti kaukaisia. Ajallinen etäisyys ei kuitenkaan näytä olevan avainasemassa. Etelä-Pohjanmaalla negatiivinen venäläiskuva saa yhä käyttövoimaa isonvihan (1713–1721) ja Suomen sodan (1808–1809) tapahtumista. Erityisesti isonvihan aikaiset tapahtumat olivat Pohjanmaalla raakoja ja paikallisia asukkaita järkyttäneitä. Ilmiönä ne kuitenkin kuuluivat silloiseen sodankäyntiin. Esimerkiksi satakunta vuotta aiemmin soditun 30-vuotisen sodan uhriarviot ovat karuja: Saksan alueiden kokonaisväestötappiot olivat, alueesta riippuen, 25–40 prosenttia (Encyclopedia Britannica on-line 2013). Isonvihan tuottamaksi alueelliseksi väestötappioksi on arvioitu neljännes Pohjanmaan väestöstä (Asunmaa 2013).

Pahoja sotatekoja muisteltaessa asiaan kuuluu, että vastustajan tekemiset muistetaan tarkkaan. Omat toimet – esimerkiksi Juho Vesaisen hävitysretket tai Tapani Löfvingin sissityöt – esitetään yleensä oikeutettuina ja sankarillisessakin valossa. Yleisesti venäläisten syntikuormassa on esimerkiksi Karjalan kannaksen ”ryöstäminen” (sodalla valloittaminen) ja väestön ajaminen evakkoon. Omasa syntikuormassa ei esimerkiksi kuitenkaan ole Käksälmen läänin ”ryöstämisen” aiheuttamaa ortodoksien joukkopakoa kotiseudultaan.

Nykypäivän asenteiden ja mielipiteiden legitimoiminen kokemuksilla historiallisista kauhuista tai

vääryyksistä ei toki ole vain yhden kansakunnan erityispiirre. Esimerkiksi vuoden 1389 Kosovo Poljen taistelua ja sen ”vääryyttä” käytettiin menestyksekkäästi lietsottaessa serbien kansallistunnetta ja nostatettaessa heidän tuntemaansa etnistä vihaa Jugoslavian hajoamisprosessin aikana 1990-luvulla.

Historialla legitimoimisen tie on loputon letto. Kumpi oli ensin: meidän kokemamme vääryys vai teidän kokemanne vääryys? Asetelma muistuttaa suuresti klassista muna vai kana -kysymystä. Ehkä tässä tapauksessa pitäisi etsiä kukko. Se voisi olla historiallisiksi vääryyksiksi koetuista asioista sopiminen, anteeksianto ja unohdus.

Lähteet

- Asunmaa, Martti, Pohjois-Pohjanmaa yleisen kehityksen osana. (<http://www.kirjastovirma.net/kulttuuri-identiteetti/07>, luettu 28.5.2013)
- Encyclopedia Britannica on-line. History of Europa, Demographics (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/195896/history-of-Europe/58335/Demographics#ref=ref310375>, luettu 28.5.2013)
- Immonen, Kari (1987): Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–39. Helsinki: Otava.
- Jaakkola, Magdalena (2009): Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: Asennemuutokset 1987–2007. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 1/2009. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Karemaa, Outi (1998): Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä: Venäläisviha Suomessa 1917–1923. Bibliotheca Historica 30. Helsinki: SHS.
- Luostarinen, Heikki (1986): Perivihollinen: Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941–44: Tausta ja sisältö. Tampere: Vastapaino.
- Tarkiainen, Kari (1986): Se vanha vainooja: Käsitykset itäisestä naapurista livana Julmasta Pietari Suureen. Historiallisia tutkimuksia 132. Helsinki: SHS.
- Venäjän ja Neuvostoliiton historia 1986. Helsinki: Otava.